

1 2009

20163к

К. АХАНОВ

**ТІЛ
БІЛІМІНІҢ
НЕГІЗДЕРІ**

К. АХАНОВ

ТІЛ БІЛІМІНІҢ НЕГІЗДЕРІ

Университеттер мен педагогика институттарының
филология факультеттеріне арналған оқулық

ҮШІНШІ БАСЫЛЫМЫ

АЛМАТЫ, «САНАТ», 1993

Алғы сөз	3
I Тарау. Тіл білімі және оның басқа ғылымдармен байланысы	
§1. Тіл білімі және оның салалары	4
§2. Тіл білімінің ғылымдар жүйесінде алатын орны және оның басқа ғылымдармен байланысы туралы жалпы мағлұмат	7
§3. Тіл білімінің ғылымның әр түрлі салаларымен байланысы	11
§4. Тіл білімінің практикалық мәні	33
II тарау. Тілдің қоғамдық мәні және оның жүйесі мен құрылымы	
§1. Тілдің анықтамасы және оның мәні мен қызметі	38
§2. Тіл және ойлау	44
§3. Тілдің таңбалық сипаты	57
§4. Тілдің құрылымдық және жүйелік қасиеттері	62
§5. Синхрония мен диахрония	68
III тарау. Лексикология	
§1. Лексикология және оның түрлері мен салалары	77
§2. Сөз және оған тән белгілер	85
§3. Сөздердің типтері мен варианттары	92
§4. Полисемия және сөздің лексикалық мағыналарының түрлері (типтері)	96
§5. Сөз мағынасының өзгеру себептері мен ауыспалы мағынада қолданылу тәсілдері	106
§6. Омонимдер	113
§7. Синонимдер	125
§8. Антонимдер	132
§9. Табу мен эвфемиздер	135
§10. Этимология және «халық» этимологиясы	137
Тілдің сөздік құрамы	142
§11. Сөздік құрам және оның дамуы	—
§12. Кірме сөздер	152
§13. Терминдер мен терминология	161
Фразеология	165
§14. Фразеологиялық оралым және оған тән басты белгілер	—
§15. Фразеологиялық оралымдардың түрлері	170
§16. Фразеологиялық оралымдардың пайда болуы, шығу негіздері	182
IV тарау. Лексикография.	
§1. Лексикография және сөздіктердің түрлері туралы түсінік	187
§2. Түсіндірме сөздіктер	189
§3. Диалектологиялық сөздіктер	193
§4. Салыстырмалы сөздіктер	195
§5. Этимологиялық сөздіктер	197
§6. Синонимдер сөздігі	199
§7. Фразеологиялық сөздіктер	202
§8. Аударма сөздіктер	205
§9. Терминологиялық сөздіктер	208
§10. Шет тілдер сөздерінің сөздігі	210
V тарау. Фонетика.	
§1. Фонетика және оның салалары	213
§2. Дыбыстардың акустикалық тұрғыдан мінездемесі	217
§3. Дыбыстау мүшелері және олардың қызметі	219
§4. Тіл дыбыстары және олардың түрлері (дауыссыздар мен дауыстылар)	221

§5. Дауыссыз дыбыстар	222
§6. Дауысты дыбыстар	226
§7. Дифтонгтар мен дифтонгоидтар	232
§8. Фонема	235
§ 9. Сөйлеудің фонетикалық жақтан мүшеленуі	240
§10. Екпін және оның түрлері	242
§11. Дыбыстардың өзгеруі мен үндесуі	248
§12. Сингармонизм	249
§13. Ассимиляция	253
§14. Диссимиляция	255
§15. Редукция мен элизия	257
§16. Фонетикалық басқа процестер	260
§17. Фонетикалық (дыбыстық) заңдар	263
§18. Орфоэпия	267

VI тарау. Грамматика.

§ 1. Грамматика және оның салалары	270
Сөздің морфологиялық құрылымы	274
§ 2. Сөздің морфологиялық құрылымы және мағыналық бөлшектері (морфемалар) туралы мағлұмат	—
§ 3. Түбір морфема мен негіз	278
§ 4. А.фикстік морфема және олардың түрлері	283
§ 5. Сөздердің морфемаларға мүшелену мүмкіндігі	292
§ 6. Сөздердің морфологиялық құрылымының өзгеруі	294

Грамматикалық тәсілдер

§ 7. Аффикация тәсілі	304
§ 8. Ішкі флексия тәсілі	307
§ 9. Қосарлану тәсілі	308
§10. Бірігу тәсілі	311
§11. Көмекші сөздер тәсілі	312
§12. Сөздердің орын тәртібі — грамматикалық тәсілдердің бірі	314
§13. Екпін және интонация тәсілдері	316

Грамматикалық форма

§14. Грамматикалық форма және сөз формалары жайында түсінік	319
§15. Сөздің синтетикалық формалары	324
§16. Сөздің аналитикалық формалары	—

Грамматикалық категория

§17. Грамматикалық категория туралы түсінік	338
§18. Грамматикалық категориялардың түрлері және олардың сөз таптарына қатысы	343

Сөз таптары

§19. Сөз таптары туралы мәселенің тіл білімінде қойылысы	359
§ 20. Сөз таптары және олардың классификациясы	361
§ 21. Сөз таптарының шығуы мен дамуы	372

Синтаксис мәселелері

§ 22. Сөздердің байланысу амалдары мен формалары	379
--	-----

Сөз тіркесі

§ 23. Сөз тіркесі және оған тән басты белгілер	383
§ 24. Сөз тіркесінің түрлері	394

Сөйлем

§ 25. Сөйлем және оған тән басты белгілер	396
§ 26. Сөйлемнің түрлері	401
§ 27. Сөйлем мен байымдау	407

VII тарау. Жазу және оның даму кезеңдері

§ 1. Жазу және жазба тіл	410
§ 2. Жазудың шығуы және оның даму кезеңдері	411
§ 3. Алфавит. Графика. Орфография	433
§ 4. Транскрипция мен транслитерация	438

VIII тарау. Тілдің шығуы және тілдердің жасалуы мен дамуы. Тілдің шығуы

§ 1. Тілдің шығуы туралы мәселенің қойылысы	441
§ 2. Тілдің шығу проблемасын қарастыру тарихынан мәлімет	442
§ 3. Тілдің шығуы туралы марксистік теория	444

Тілдің дамуы

§ 4. Тілдердің даму заңдылығы. Жалпы және жеке лингвистикалық заңдар	449
§ 5. Тілдердің қарым-қатынасы және өз ара әсері	450
§ 6. Әр түрлі тарихи дәуірлерде тілдер мен диалектілердің даму ерекшеліктері	466

IX тарау. Тілдердің классификациясы

§ 1. Дүние жүзі тілдері және оларға классификация жасау туралы	472
--	-----

Тілдерді зерттеудің салыстырмалы-тарихи методы және олардың генеалогиялық классификациясы

§ 2. Тілдерді зерттеудің салыстырмалы-тарихи методы	472
§ 3. Тілдердің генеалогиялық классификациясы	481
§ 4. Тілдердің типологиялық (морфологиялық) классификациясы	488